ΝΙΚ. ΒΑΦΕΙΔΟΥ

ΤΑ ΙΕΡΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ, ΗΤΟΙ ΤΖΑΜΙΑ, ΜΕΣΤΖΙΤ, ΤΕΚΚΕΔΕΣ ΚΑΙ ΤΑΦΟΙ ΤΩΝ ΜΩΑΜΕΘΑΝΩΝ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ ΙΒ΄ τόμου τῶν «Θρακικῶν»

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ: Ι. Λ. ΑΛΕΥΡΟΠΟΥΛΟΥ ΑΓΗΣΙΛΑΟΥ 23-23Α
1939

ΤΑ ΙΕΡΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ, ΗΤΟΙ ΤΖΑΜΙΑ, ΜΕΣΤΖΙΤ, ΤΕΚΚΕΔΕΣ ΚΑΙ ΤΑΦΟΙ ΤΩΝ ΜΩΑΜΕΘΑΝΩΝ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

Πόσα καὶ ποῖα ἀρά γε μωαμεθανικὰ προσκυνήματα ἐκτίσθησαν ἐν Διδυμοτείχῳ ἀπὸ τοῦ 1361 καὶ ἑξῆς, ἤτοι ἀπὸ τῆς ἁλώσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ὀθωμανῶν τούρκων; Ἡ πλήρης ἀπάντησις εἶναι ἀδύνατος, διότι ἐκτίσθησαν βεβαίως πολλὰ καὶ διάφορα προσκυνήματα· ἐξ αὐτῶν ἄλλα κατεστράφησαν καθ' ὁλοκληρίαν καὶ ἄλλα ἀνεκαινίσθησαν, πρὸς τούτοις ἄλλα μὲν ἀπώλεσαν τὰ ὀνόματα, τὰ ὁποῖα εἶχον, καὶ ἔλαβον κατόπιν, ἕνεκα διαφόρων λόγων, ἄλλα ὀνόματα, διαφόρων ἀνακαινιστῶν ἢ τῶν συνοικιῶν, καὶ τοῦ μέρους ἐν γένει, ἔνθα ἐκτίσθησαν κλπ. Ἐπίσης ἐκτὸς τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τοῦ ὀνόματος, ἀποβαίνει δύσκολος καὶ ἀκαθόριστος ἐν πολλοῖς ἡ ἐξακρίβωσις καὶ τοῦ εἴδους τῶν προσκυνημάτων τούτων, ὁ χρόνος προσέτι τῆς ἱδρύσεως ἢ τῆς ἀνακαινίσεως, καθὼς καὶ ποῖοι ἦσαν οἱ ἱδρυταὶ καὶ οἱ ἀνακαινισταί. Τὰ πλεῖστα καταστραφέντα βαθμηδὸν ἕνεκα τοῦ χρόνου ἢ ἄλλων λόγων κινδυνεύουν νὰ περιπέσουν εἰς πλήρη λήθην, καθ' ὅσον μάλιστα οὐδεὶς ἠσχολήθη νὰ γράψῃ περὶ αὐτῶν, ἂν καὶ μερικὰ ἔχουν καὶ ἱστορικὴν ἀξίαν.

Ὑπὸ τὴν γενικὴν ὀνομασίαν «ἱερὰ προσκυνήματα» ἐννοοῦνται ἐνταῦθα τὰ «τζαμία», τὰ «μεστζίτ», οἱ «τεκκέδες» οἱ ἐπίσημοι τάφοι, οἱ «μεδρεσέδες» καὶ τὰ Νεκροταφεῖα. Καὶ τζαμία μὲν εἶναι τὰ τεμένη, τὰ ἔχοντα «μιναρέν», δηλαδὴ ὑψηλὸν καὶ στενὸν πύργον, ἐκτισμένον ἐπὶ τῆς στέγης, ἔνθα ἀνερχόμενος δι' ἐσωτερικῆς ἑλικοειδοῦς κλίμακος ὁ ἐπὶ τούτῳ τεταγμένος κληρικὸς (μουεζὶν) ψάλλει μελῳδικῶς τὸ «ἐζὲν» καὶ προσκαλεῖ δι' αὐτοῦ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχήν. Μεστζὶτ εἶναι τὰ ἄνευ μιναρὲ τεμένη, ἔνθα ἡ πρὸς προσευχὴν πρόσκλησις γίνεται κάτωθεν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἢ ἀπὸ ὑψηλοῦ τινος μέρους, λόγου χάριν ἑνὸς ἐξώστου. Τεκκέδες λέγονται καὶ οἱ τάφοι, ἀλλὰ κυρίως τὰ καταλύματα, ἔνθα ἔζησαν βίον ἱερὸν καὶ ὅσιον ἐρημῖται ἢ ἀσκηταὶ καὶ ἐν γένει μοναχοί. Οὗτοι λαμβάνουν συνήθως, ζῶντες ἀκόμη, τὸ ἐπίθετον «δερβίς», δηλαδὴ

μοναχός, ἀσκητὴς κλπ. ἢ τὸ ἐπίθετον «μπαμπᾶ» (πατήρ, ἅγιος), ὅπερ σημαίνει δερβισικὸν βαθμὸν καὶ προστίθεται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μοναχοῦ, λόγου χάριν «Χασὰν-μπαμπᾶ» (ἰδὲ καὶ Hammer, «Θρᾳκικά», Δ′ 123). Πολλάκις παρὰ τῷ λαῷ οἱ τεκκέδες συγχέονται μὲ τοὺς τάφους διαφόρων ἐπισήμων ἀνδρῶν, ἰδίως δὲ τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος πεσόντων. Μεδρεσέδες εἶναι τὰ ἱεροδιδασκαλεῖα ἢ ἱερατικαὶ σχολαί, ἔχουσαι σκοπὸν νὰ καταρτίζουν «χοτζάδες» δηλ. διδασκάλους ἢ μᾶλλον «μολλάδες» δηλ. ἱερεῖς, τρόπον τινά, καὶ «μουεζίνιδες».

Περὶ νεκροταφείων δὲν θὰ κάμωμεν ἰδιαίτερον λόγον, εἰμὴ ἔνθα καὶ ἐφ᾽ ὅσον θὰ παραστῇ ἀνάγκη ἐξ ἀφορμῆς τῶν προσκυνημάτων, διὰ τοῦτο ἀναφέρομεν γενικῶς τὰ ἑξῆς : ὅτι ἀπ᾽ ἀρχῆς μέχρι τῶν τελευταίων σχεδὸν ἐτῶν ὑπῆρχον δώδεκα, ὅπως λέγουν, νεκροταφεῖα, παλαιὰ καὶ νεώτερα, μικρὰ ἢ μεγάλα, εὑρισκόμενα κυρίως πέριξ τῶν διαφόρων τεμενῶν, ὅτι περιῆλθον βαθμηδὸν εἰς ἀχρηστίαν, τὰ πλεῖστα δὲ αὐτῶν κατεστράφησαν σχεδὸν καθ᾽ ὁλοκληρίαν. Τὸ σπουδαιότερον καὶ παλαιότερον ἦτο τὸ μέγα λεγόμενον νεκροταφεῖον, ἔνθα εἶναι ἐκτισμένον τὸ Β′ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ «καημακάμη» δηλ. ὑποδιοικητοῦ ἢ ἐπάρχου Διδυμοτείχου ᾽Αλῆ-Γκαλήπ, περιῆλθε εἰς ἀχρηστίαν ἕνεκα διανοίξεως μεγάλης δημοσίας ὁδοῦ καὶ ἕνεκα ἄλλων λόγων καὶ βαθμηδὸν κατεστράφη. Ἔκτοτε δὲ οἱ μωαμεθανοὶ Διδυμοτείχου ἔχουν τὸ κοινὸν αὐτῶν νεκροταφεῖον πέραν τοῦ ᾽Ερυθροποτάμου, εἰς τὴν τοποθεσίαν Ναμαζκιάχ, περὶ τῆς ὁποίας κάμνομεν λόγον εἰς τὴν περὶ τοῦ τεμένους Βαγιαζὶτ πραγματείαν, καὶ ἔνθα εἶχον ταφῆ οἱ πρῶτοι κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως φονευθέντες ἐπίσημοι ὀθωμανοὶ νικηταὶ (Γαζῆδες). ᾽Εννοεῖται ὅτι ὁμιλοῦντες περὶ νεκροταφείων δὲν συμπεριλαμβάνομεν καὶ μερικοὺς τεκκέδες ἢ τάφους, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκονται εἰς χωριστὸν μέρος καὶ μακρὰν τῶν τεμενῶν καὶ τῶν κοινῶν νεκροταφείων.

Ὁ κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἀκμάσας διάσημος τοῦρκος περιηγητὴς ᾽Εβλιγιὰ Τζελεμπῆ, διελθὼν ἐκ Διδυμοτείχου, ἀπαριθμεῖ ὀνομαστὶ εἰς τὸ σύγγραμμά του «Σεγιαχατναμέ», ἤτοι βιβλίον περιηγήσεων, ἓν τζαμίον καὶ δώδεκα μεστζίτ. Ἀναγράφων δὲ χωρὶς ὀνόματα πέντε τεκκέδες, ὀνομάζει περαιτέρω ἑπτὰ ἐπισήμους τάφους, τοὺς ὁποίους ἐπεσκέφθη, ὡς λέγει ὁ ἴδιος, ἀναφέρει ἐπίσης τέσσαρας μεδρεσέδες, ὀνομάζων ἐξ αὐτῶν δύο μόνον, ἀναγράφει τέλος ὀνομαστὶ καὶ δύο «ἰμαρέτ», ἤτοι συσσίτια, (ἰδὲ Θρακικά, τόμος Δ′). Πρακτικὸν τῆς δημογεροντίας Διδυμοτείχου (23 ᾽Ιανουαρίου 1892), ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν κωδήκων τῆς Μητροπόλεως, ἀναγράφει ἐξ ἀφορμῆς τινος, ὅτι ὑπῆρχον τότε «ἱερὰ τεμένη ὀθωμανῶν ἕξ». Κατὰ τὰς πληροφορίας τῆς μουσουλμανικῆς κοινότητος Διδυμοτείχου καὶ διαφόρων ἰδιωτῶν, ὑπῆρχον μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατοχῆς ἑπτὰ τζαμία, τρία μεστζίτ, τρεῖς ἢ τέσσαρες τεκκέδες καὶ ἀρκετοὶ τάφοι διαφόρων ἐπισήμων προσώπων.

᾽Εκ τῶν ὑπὸ τοῦ ᾽Εβλιγιὰ ἀναφερομένων προσκυνημάτων μερικὰ μεστζὶτ εἶναι σήμερον ἄγνωστα, τοὐλάχιστον κατὰ τὰ ὀνόματα, μερικὰ ὑφίστανται ὡς τζαμία ἢ ὡς τεκκέδες. ᾽Επίσης μερικοὶ τεκκέδες εἶναι ἄγνωστοι· μερικὰ δὲ εἶναι κατεστραμμένα μεστζὶτ ἢ τζαμία· τεκκέδες πρὸς τούτοις καὶ τάφοι ἐπίσημοι συγχέονται πρὸς ἀλλήλους ὡς πρὸς τὰς ὀνομασίας. ᾽Εκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται, ὅτι μερικὰ μεστζὶτ μετετράπησαν βαθμηδὸν εἰς τζαμία, μερικὰ δὲ μεστζὶτ ἢ τζαμία κατεστράφησαν ἢ ἀπώλεσαν τὰ πρῶτα αὐτῶν ὀνόματα, καθὼς εἴπομεν καὶ προηγουμένως, μερικῶν δὲ μεστζὶτ διασώζονται τὰ ὀνόματα εἰς τεκκέδες ἢ τάφους, οἵτινες ὑπῆρχον ἢ ὑπάρχουν ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῶν μὲ τὰ ἴδια ὀνόματα· ὅθεν προκαταβολικῶς πληροφοροῦμεν, ὅτι εἰς τὸ τέλος τῆς παρούσης πραγματείας γενικῶς μόνον θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὴν ἐπαναληπτικῶς τεθεῖσαν ἐρώτησιν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ, τῶν ὀνομάτων καὶ τοῦ εἴδους τῶν μωαμεθανικῶν προσκυνημάτων Διδυμοτείχου. Καὶ ἤδη, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ ᾽Εβλιγιά, προβαίνομεν εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν προσκυνημάτων.

ΠΡΩΤΟΝ. Τὸ ἀρχαῖον τζαμίον τοῦ Σουλτὰν Βαγιαζὶτ τοῦ Γιλδιρίμ, ἤτοι Κεραυνοῦ.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ. «Τὸ μεστζὶτ τοῦ Νασοὺχ μπέη μὲ θόλον μολυβδοσκεπῆ»· εἶχε καὶ ἰμαρὲτ ἐν τῇ αὐλῇ του καθὼς καὶ μεδρεσέν· ἀργότερον ἀπέκτησε μιναρὲν καὶ μετεβλήθη εἰς τζαμίον. Κατὰ τὴν βουλγαρικὴν κατοχὴν τῆς δυτικῆς Θράκης καὶ συγκεκριμένως τὸ 1917 ὁ φρούραρχος Διδυμοτείχου Ραϊτσὲφ ἀφήρεσε τὴν μολυβδοσκεπῆ στέγην του, ἐλαφυραγώγησε δὲ καὶ τὸ παρακείμενον ἰμαρέτ. ᾽Εκαλεῖτο δὲ οὐ μόνον μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν βουλγάρων ἀχρηστεύσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς πλήρους τὰ τελευταῖα ἔτη κατεδαφίσεως τῶν ἐρειπίων του πρὸς πρόληψιν δυστυχημάτων καὶ παραλαβὴν τῶν μαρμάρων καὶ λίθων, «Νασοὺχ μπέη τζαμισὶ» ἢ συνηθέστερον «᾽Ιμαρὲτ τζαμισὶ» ἢ ἁπλῶς «᾽Ιμαρέτ». Εἶχεν ἄλλοτε προκαταρκτικὸν σχολεῖον καὶ ἔκειτο, ὅπως ἐνθυμούμεθα καὶ ἡμεῖς, ἀπέναντι τοῦ περιβόλου τοῦ «χουκιουμὰτ» (διοικητηρίου) δηλ. τοῦ σημερινοῦ κτιρίου τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου καὶ ἄλλων δημοσίων γραφείων.

ΤΡΙΤΟΝ. Τὸ μεστζὶτ τοῦ «Κοὺρτ μπέη» ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ ᾽Εβλιγιὰ ἁπλῶς, ἐκαλεῖτο τοιουτοτρόπως, ἴσως διότι ὁ κτίτωρ αὐτοῦ εἶχε τὸ ἐπώνυμον Κοὺρτ μπέη (πιθανὸν Κιοὺρτ=Κοῦρδος καὶ ὄχι Κούρτ=λύκος). Οἱ σημερινοὶ ἀγνοοῦν καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸν τόπον τοῦ τεμένους τούτου. Ἴσως πρόκειται περὶ ἑνὸς τῶν τζαμίων ἐκείνων, τὰ

ὁποῖα δὲν εἶχον ἰδιαίτερον ὄνομα καὶ ἦσαν γνωστὰ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν συνοικιῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἦσαν ἐκτισμένα, ὡς λ. χ. «Κοὺμ μαχαλεσὶ τζαμισὶ» ἢ «Τζιρτζὶρ μαχαλεσὶ τζαμισί» κ. λ. π. ἢ ἐκείνων, ἅτινα ἔμειναν οὕτως ἢ ἄλλως χωρὶς ὀνόματα.

ΤΕΤΑΡΤΟΝ. Τὸ μεστζὶτ «Μπαζαρλῆ μπέη» ἢ «'Αλατζᾶ» (δηλ. ὑπέρυθρον ἢ ποικιλόχρουν κατὰ τὸν Ι. Σπαθάρην, μεταφραστὴν τῶν περὶ Δυτικῆς Θράκης γραφομένων τοῦ 'Εβλιγιά). Τὸ ὑπὸ διπλοῦν ὄνομα μεστζὶτ τοῦτο ἀγνοεῖται ὑπὸ τῶν σημερινῶν σχεδὸν γενικῶς καὶ ὡς πρὸς τὸ ὄνομα καὶ ὡς πρὸς τὸν τόπον. Μόλις δὲ τελευταίως, κατωρθώσαμεν, ὡς νομίζομεν, νὰ ἐξακριβώσωμεν ποῖον εἶναι. Μεταξὺ τῶν τζαμίων, εἶναι καὶ ἓν τζαμίον, διασωζόμενον μέχρι τοῦδε. Καλεῖται «κἰουτσἰοὺκ τζαμὶ» ἤτοι μικρόν. Λέγουν δέ, ὅτι ἱδρύθη παρὰ τοῦ διδυμοτειχίτου φιλανθρώπου Χατζῆ 'Οσμὰν ἀγᾶ καὶ ὅτι καὲν ἀνεκτίσθη ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ εἰς τοὺς σημερινοὺς 'Εμὶν μπέη. Τὸ τζαμίον τοῦτο ὀνομάζεται καὶ «σαντριβὰν τζαμισὶ» δηλ. τοῦ ἀναβρυτηρίου, ἢ «τσαρσῆ τζαμισὶ» τῆς ἀγορᾶς. 'Εκ τῆς τελευταίας ὀνομασίας καθίσταται γνωστόν, ὅτι τοῦτο εἶναι, φαίνεται, ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μὲ τὸ ὑπὸ τοῦ 'Εβλιγιὰ ἀναφερόμενον μεστζὶτ «Μπαζαρλῆ μπέη» ἢ «'Αλατζᾶ». Ἡ περὶ τὸ μικρὸν τζαμίον συνοικία ἐκαλεῖτο ἄλλοτε «τσαρσῆ» καὶ «μπαζαρλῆ μπεϊλῆ» ἢ ὀρθότερον «μπαζαρλῆ μπέη» ἢ μόνον «μπαζαρλῆ». Ἄρα ἐκεῖ θὰ ἦτο τὸ μεστζὶτ «Μπαζαρλῆ μπέη» ὅπερ ἀπέκτησε, φαίνεται, ἀργότερον μιναρὲν καὶ μετεβλήθη εἰς τζαμίον. Κατὰ τὸν Μουσταφᾶ 'Αζὶζ Νουμὶκ ὀγλοῦ καί τινας ἄλλους τὸ τέμενος τοῦτο ἐκάη δύο φοράς, ὑπὸ τοῦ 'Εμὶν μπέη δὲ ἐγένετο ἡ δευτέρα ἀνακαίνισίς του. 'Επεκράτησαν λοιπὸν κατόπιν τὰ ὀνόματα «κιουτσοὺκ τζαμί», «σαντριβὰν τζαμισὶ» καὶ «τσαρσῆ τζαμισί». 'Ελησμονήθησαν δὲ τὰ παλαιὰ «Μπαζαρλῆ μπέη» καθὼς καὶ «'Αλατζᾶ», τὸ ὁποῖον εἶχεν, ὅπως εἴδομεν, ἕνεκα ἴσως καὶ τοῦ ἄλλοτε ἀνοικτοῦ ἐρυθροῦ χρώματος. 'Εν τέλει ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ἀπὸ δύο περίπου ἐτῶν τὸ τέμενος τοῦτο χρησιμεύει ὡς εὐκτήριος οἶκος τῶν ὀλιγωτέρων ἀπὸ ἄλλοτε μωαμεθανῶν τοῦ Διδυμοτείχου, διότι τὰ ἄλλα τεμένη εἶναι ἅπαντα κατεστραμμένα. 'Εξαιρετικῶς δὲ ὁ μουεζὶν ἐξακολουθεῖ νὰ ψάλλῃ τὸ ἐζὲν εἰς τὸ τέμενος Βαγιαζίτ. 'Επίσης τὸ μικρὸν τζαμίον ἀπό τινων ἐτῶν χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς γραφεῖον τοῦ «μουφτῆ», ἤτοι τοῦ ἱεροδίκου, τοῦ νομοῦ Ἕβρου, ἔχοντος πλέον ὡς ἕδραν αὐτοῦ τὸ Διδυμότειχον.

ΠΕΜΠΤΟΝ. Τὸ μεστζὶτ «'Αγκὰλ Βασῆ» (πλατύσωμος φοῖνιξ κατὰ τὸν μεταφραστήν), λέγομεν καὶ περὶ αὐτοῦ, ὅ,τι καὶ περὶ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 3 μεστζίτ, ὅτι δηλονότι εἶναι ἄγνωστον εἰς τοὺς σημερινούς.

ΕΚΤΟΝ. Τὸ μεστζὶτ «'Ορούτς πασᾶ», περὶ τοῦ ὁποίου ὁ 'Εβλιγιὰ ἀναφέρει μόνον, ὅτι εἶχε μεδρεσέν, εὑρίσκετο μεταξὺ τῆς παλαιᾶς λαχαναγορᾶς, ὁπόθεν ἦτο ἡ εἴσοδός του, καὶ τῆς πρὸς τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου ἀγούσης ὁδοῦ, τῆς καλουμένης ἄλλοτε «μπαλοὺκ μπαζάρ». Χρησιμεύει ἤδη ἀπὸ ἐτῶν ὡς κατάστημα παρεχόμενον ἐπὶ ἐνοικίῳ ὑπὸ τῆς βακουφικῆς ἐπιτροπῆς. Πρὸς τὸ μέρος τοῦ παλαιοῦ μπαλοὺκ μπαζὰρ καὶ κάτωθεν τοῦ ἄλλοτε μεστζὶτ ὑπάρχει κατάστημα, ὅπερ εἶναι ἰδιοκτησία χριστιανική. Πρὸς τὸ μέρος ἐπίσης μπαλοὺκ μπαζὰρ σῴζεται μικρὸς ἐξώστης τοῦ μεστζὶτ μὲ σιδηρᾶ κάγκελλα, ὅστις ἀνεπλήρωνεν ἄλλοτε τὴν θέσιν μιναρέ. Ὅτι τὸ μεστζὶτ τοῦτο ἦτο τὸ ὑπὸ τοῦ 'Εβλιγιὰ ἀναφερόμενον μεστζὶτ 'Ορούτς πασᾶ, ἐπληροφορήθημεν παρὰ τοῦ γέροντος τούρκου 'Ιμπραὰμ Καρακᾶς, ἐνῷ ἄλλοι, ὀθωμανοὶ καὶ ἡμέτεροι, τὸ ἐνθυμοῦνται ἁπλῶς ὡς μεστζίτ. Πολλοὶ γνωρίζουν, ὅτι ἡ συνοικία ἐκείνη καὶ κυρίως ἡ ὕπερθεν τοῦ μεστζὶτ καὶ τοῦ ἁγίου Νικολάου περιοχή, ἀπὸ τοῦ καέντος πρό τινων ἐτῶν ξενοδοχείου Σταϊκίδου μέχρι τῆς ἀρμενικῆς σχολῆς, ὠνομάζετο συνοικία «Μεδρεσέ», ἐκ τούτου ἐξάγεται, ὅτι ἐκεῖ εἴς τι κατάλληλον μέρος ὑπῆρχεν ὁ μεδρεσὲς τοῦ 'Ορούτς πασᾶ. Τὸ μεστζὶτ τοῦ 'Ορούτς πασᾶ ἔπαυσε νὰ λειτουργῇ, ἄγνωστον πότε καὶ πῶς. Περιῆλθε δὲ εἰς χεῖρας χριστιανικάς, καθ' ἃ ὅμως ἐνθυμοῦνται ἤδη ἀρκετοὶ ἐλειτούργησε πάλιν μετὰ τὸ 1912—1914, ὁπότε κατεσχέθη δικαστικῶς, ἐνῷ τὸ κάτω κατάστημα ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ μέχρι τοῦδε ὡς χριστιανικὴ ἰδιοκτησία.

ΕΒΔΟΜΟΝ. Τό μεστζὶτ «Καπουτζῆ»· καὶ τοῦτο εἶναι ἄγωστον εἰς τοὺς σημερινούς. Ὑποθέτομεν, ὅτι ἦτο τὸ ὑπὸ τῶν βουλγάρων καταστραφὲν τέμενος «Κιοπροῦ μαχαλεσὶ τζαμισί», τὸ ὁποῖον ἔκειτο παρὰ τὴν λιθίνην γέφυραν τοῦ 'Ερυθροποτάμου καὶ ἐν τῇ συνοικίᾳ «Κιοπροῦ», δηλ. γεφύρας, καὶ τὸ ὁποῖον ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς συνοικίας ἐκείνης· ἐντεῦθεν τῆς γεφύρας καὶ ὀλίγον ὕπερθεν διασῴζονται μέχρι τοῦδε εἰς ἀρκετὰ καλὴν κατάστασιν μεγάλαι διπλαῖ πύλαι τοῦ φρουρίου, καλούμεναι παρὰ τοῦ λαοῦ «Νερόπορτες». 'Επειδὴ λοιπὸν ἡ λέξις πύλη (πόρτα) λέγεται τουρκιστὶ «καποῦ», φαίνεται, ὅτι τὸ κάτωθεν τῶν πυλῶν τούτων μεστζὶτ ὠνομάσθη «Καπουτζῆ» ἤτοι τῆς πύλης, τῆς πόρτας, ἀργότερον δὲ μετεβλήθη εἰς τζαμίον καὶ προσέλαβε τὸ ὄνομα τῆς συνοικίας «Κιοπριοῦ μαχαλέ».

ΟΓΔΟΟΝ. Τὸ ἄγνωστον εἰς τοὺς σημερινοὺς μεστζὶτ «Τατὰρ» ἢ κατὰ τὸν μεταφραστὴν «Ταταρικόν». Δυστυχῶς ὁ 'Εβλιγιὰ περιορίζεται εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν προσκυνημάτων κατ' ὄνομα μόνον, ἐκτὸς τοῦ μεγάλου τεμένους Βαγιαζίτ. Ἤδη ὑπάρχει ἠρειπωμένος τεκκὲς ἢ μᾶλλον τάφος ἐπ' ὀνόματι «Τατὰρ Μπαμπᾶ» εἰς τὸ μικρὸν κατεστραμμένον νεκροταφεῖον «Ταταρλὰρ» πρὸς τὰ ὄπισθεν τῆς οἰκίας 'Αριστοτέλους Παπαγιαννοπούλου. Μεταξὺ τῆς οἰκίας ταύτης καὶ τῆς οἰκίας Γ. 'Ασημακο-

πούλου ἀρχίζει ἡ ὁδὸς Ταταρλάρ, ἡ πρὸς τὰ ἐνδότερα δὲ συνοικία φέρει πάλιν τὸ ἴδιον ὄνομα, ἐννοεῖται, ὅτι τὸ ὄνομα Ταταρλὰρ ἐγκατελείφθη ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς πλέον ἐποχῆς καὶ εἶναι ἐν μερικῇ μόνον χρήσει παρὰ τοῖς μωαμεθανοῖς. Εἰς τὸν περίβολον τοῦ ἐκεῖ νεκροταφείου, ἐκτὸς τοῦ κατεστραμμένου τάφου τοῦ Τατὰρ μπαμπᾶ, διασώζεται ἤδη παλαιὸν ἰσόγαιον κτίριον. Τὸ κτίριον λοιπὸν τοῦτο ἦτο ἴσως τὸ μεστζὶτ Τατάρ, ἔνθα μονάζων, φαίνεται, ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ὁ Τατὰρ μπαμπᾶ. Τὸ κτίριον τοῦτο χρησιμεύει ἤδη ὡς κατοικία καὶ ἀποθήκη. Κατά τινας τῶν σημερινῶν Τατὰρ μεστζὶτ ἦτο ἴσως τὸ φερόμενον ἐπ' ὀνόματι «Κιναλῆ μεστζίτ». Ἡ ὀνομασία ὅμως αὕτη ἐκ μέρους ἄλλων, ὅλων σχεδόν, ἀποδίδεται εἰς ἄλλο καταστραφὲν μεστζίτ, τοῦ Φεριδοῦν 'Αχμὲτ πασᾶ, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ εἴπωμεν περαιτέρω.

ΕΝΑΤΟΝ. Τὸ μ-στζὶτ «Χαρὰτς» ἢ «χαρατζικὸν» κατὰ τὸν Σπαθάρην, εἶναι ἄγνωστον ἐπίσης εἰς τοὺς σημερινούς. 'Επειδὴ ὅμως ἡ λέξις χαρὰτς σημαίνει τὸν κεφαλικὸν φόρον, τὸν ὁποῖον εἰσέπραττεν ἡ κυβέρνησις, ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ μεταφραστής, λέγων ἐν ὑποσημειώσει «εἰσπράκτωρ κεφαλικοῦ φόρου», κάμνομεν μίαν ὑπόθεσιν, ὅτι τὸ μεστζὶτ τοῦτο ὠνομάσθη τοιουτοτρόπως ἢ διότι ἐκτίσθη εἰς μέρος, ἔνθα εἰσεπράττετο πρότερον κεφαλικὸς φόρος, ἢ διότι ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια κατόπιν νὰ εἰσπράττετο εἰς τὸν περίβολον τοῦ μεστζίτ, ἢ τέλος διότι ὁ ἱδρυτὴς τοῦ τεμένους τούτου ἦτο εἰσπράκτωρ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου Διδυμοτείχου, πάντως μᾶς εἶναι ἄγνωστον, ποῦ ἔκειτο.

ΔΕΚΑΤΟΝ. Τὸ μεστζὶτ «Ζεντζιρλῆ» δηλαδή ἁλυσόδετον, κατὰ τὸν μεταφραστήν, δὲν γνωρίζουν καὶ αὐτὸ οἱ σημερινοί. Ἴσως ἔκειτο πλησίον ἑνὸς φρέατος, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται εἰς τὴν ὁδὸν Σταθμοῦ, κάτωθεν τοῦ ἡρῴου καὶ ἔμπροσθεν ἀκριβῶς τοῦ παντοπωλείου Καμπασακάλη. Τὸ φρέαρ καλεῖται καὶ σήμερον ἀκόμη παρά τινων γεροντοτέρων τούρκων καὶ ἡμετέρων «ζεντζιρλῆ κουγιοῦ», διότι ἡ ἐξ αὐτοῦ ὑδροληψία ἐγίνετο ἄλλοτε ὄχι διὰ σχοινίου, ἀλλὰ δι' ἁλύσεως. Ὁ κάδος δηλαδὴ ἐρρίπτετο πρὸς ἄντλησιν ἐντὸς τοῦ φρέατος, ὢν προσδεδεμένος εἰς τὸ ἓν ἄκρον μεγάλου κοντοῦ, ὅστις ἐστηρίζετο ὁριζοντίως ἐπὶ καθέτου στύλου, ἐπειδὴ δὲ τὸ ἕτερον ἄκρον τοῦ κοντοῦ ἦτο βαρύτερον ἕνεκα τοῦ πρὸς τὸ μέρος ἐκείνου μήκους καὶ πάχους αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ὁ πλήρης πλέον ὕδατος κάδος ἀνήρχετο εὐκόλως καὶ ἀκόπως μὲ τὴν ἁπλῆν διεύθυνσιν τῶν χειρῶν τοῦ ἀντλοῦντος. Τὸ παλαιὸν τοῦτο σύστημα τῆς ὑδροληψίας δὲν ὑπάρχει πλέον. Τὸ ἐν λόγῳ φρέαρ εἶναι κατεσκευασμένον τετράγωνον καὶ ἀρκετὰ εὐρὺ ἐν εἴδει δεξαμενῆς, μόνον δὲ πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς εἶναι στενὸν καὶ ἔχει ἐπ' αὐτοῦ μέχρι τοῦδε τὴν συνήθη λιθίνην στεφάνην. Τὸ ὕδωρ του ἐχρησίμευεν, ὡς φαίνεται, πρὸς ἀπόνιψιν τῶν χειρῶν, «ἀμπδέστ»,

τῶν εἰς τὸ μεστζὶτ προσευχομένων. Ἡ ἀκριβὴς θέσις τοῦ μεστζὶτ ἦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὄπισθεν τοῦ παντοπωλείου Καμπασακάλη, ἔνθα εὑρίσκονται μέχρι τοῦδε λίθοι τινὲς καὶ μάρμαρα κεχωσμένα εἰς τὴν γῆν.

ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ. Τὸ μεστζὶτ «τουδζὲρ» (ἐμπορικὸν ἢ τοῦ ἐμπορίου)· καὶ τοῦτο ἀγνοεῖται σήμερον, ἐκτὸς ἐὰν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἓν τῶν τεμενῶν, των φερόντων τὰ ὀνόματα τῶν συνοικιων αὐτῶν.

ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ. Τὸ μεστζὶτ «'Επτὰλ Τζιντί». Ὁ Σπαθάρης ἑρμηνεύει τὴν ὀνομασίαν ταύτην ὡς ἑξῆς: «Ἅγιος Καβαλλάρης, μήπως ἐκκλησία Ἁγίου Δημητρίου ἢ Ἁγ. Θεοδώρων ; ἡ λέξις ἐπτάλ.... κοινῶς προφέρεται 'Απτάλ, ἐπαίτης, ἅγιος, εὐήθης, σχολαστικός». Περὶ δὲ τῆς ἐν τῷ μουσουλμανικῷ μοναχισμῷ σημασίας τῆς λέξεως παραπέμπει εἰς τὸν Hammer Τόμ. 1 σελ. 156, 203, 391. (Θρακικὰ Δ'.). Κατὰ τὰς ἰδικάς μας πληροφορίας ἡ ὀνομασία ἐπτὰλ τζιντὶ διασώζεται ἤδη ἐν Διδυμοτείχῳ ἐπὶ τὸ ἁπλούστερον γλωσσικῶς «ἀπτὰλ τζουνεΐτ». 'Αποδίδεται ὅμως εἰς τὸν μέχρι τοῦδε σωζόμενον καὶ τιμώμενον διὰ κανδήλας τεκκὲν ἢ μᾶλλον τάφον ἑνὸς ἐθνομάρτυρος. Οὗτος, καθ' ἃ ἀναφέρουν ἐκ παραδόσεως οἱ μωαμεθανοὶ Διδυμοτείχου, ἐφονεύθη κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ταύτης τὸ 1361, ἐν ᾧ ὥρμα κατὰ τῶν τειχῶν αὐτῆς. Ἔπεσε δὲ ἐκεῖ ἔνθα εὑρίσκεται ἤδη ὁ τάφος του, ἤτοι κάτωθεν τοῦ πύργου τῆς μεγάλης αὐλῆς τοῦ γυμνασίου, καὶ τιμᾶται ὡς ἅγιος. 'Επειδὴ δὲ ἦτο κληρικὸς τοῦ πολιορκοῦντος τὴν πόλιν τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ἐμάχετο ἔφιππος, διὰ τοῦτο ἀπεκλήθη, φαίνεται, ἐπτὰλ τζιντὶ ἢ ὅπως εἴπομεν ἀπτὰλ τζουνεΐτ, δηλ. ἅγιος καβαλλάρης. Πλησίον λοιπὸν τοῦ τάφου τούτου ἢ μᾶλλον τοῦ μικροῦ νεκροταφείου, ἔνθα εὑρίσκεται, ὑπῆρχεν ἄλλοτε τὸ ὑπὸ τοῦ 'Εβλιγιὰ ἀναφερόμενον μεστζίτ, τὸ ὁποῖον εἶχον οἱ σημερινοὶ μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν ὡς τζαμί, ὑπὸ ἄλλο ὅμως ὄνομα. Τοῦτο κατ' αὐτοὺς ἐκτίσθη, ἢ μᾶλλον καταστραφὲν ἀνεκτίσθη, ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ Διδυμοτείχου Φεριδοὺν 'Αχμὲτ πασᾶ. Τὸ πότε ἔζησε καὶ ἀπέθανεν ὁ πασᾶς οὗτος δὲν ἐμάθομεν, παρὰ μόνον, ὅτι ἐτάφη εἰς τὸ τελευταίως ἐκσκαφὲν μικρὸν νεκροταφεῖον, ὅπερ ἦτο ἐν τῇ κεντρικῇ πλατείᾳ, ἔμπροσθεν τοῦ ξενοδοχείου «Μακρὰ Γέφυρα». Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος μεστζὶτ ὠνομάζετο παρὰ τῶν σημερινῶν «Μποντοὺρ Τζαμί», διότι ὁ μιναρές του ἦτο «μποντούρ», δηλαδὴ χαμηλός, κατεστράφη δέ ὑπὸ τῶν βουλγάρων. 'Επανερχόμενοι εἰς τὰ προαναφερθέντα ἑρμηνευτικὰ σχόλια τοῦ Σπαθάρη καὶ τὰ παρ' ἡμῶν σχετικῶς ἱστορηθέντα (ἅγιος καβαλλάρης, ἐθνομάρτυς κ. λ.) ἐκφράζομεν τὴν γνώμην, ὅτι τὸ Μποντοὺρ τζαμὶ ἢ μᾶλλον μεστζὶτ 'Επτὰλ τζιντὶ δὲν ἦτο προηγουμένως χριστιανικὸς ναὸς (ἁγ. Δημητρίου ἢ ἁγ. Θεοδώρων), Σύγχυσις λοιπὸν ἐπῆλθε καὶ ἐν-

ταῦθα διαφόρων θρύλων καὶ παραδόσεων, ὅπως συνέβη καὶ διὰ τὸ τέμενος Βαγιαζίτ, καθὼς ἀνεπτύξαμεν ἐν τῇ σχετικῇ πραγματείᾳ. Καὶ πραγματικῶς, μεγάλη σύγχυσις διαφόρων θρύλων καὶ παραδόσεων ἐγένετο ὡς πρὸς τὸ Μποντοὺρ τζαμὶ ἢ μᾶλλον τὸ τζαμὶ ἢ τὸν τεκκὲν τοῦ Ἀπτὰλ Τζουνεΐτ. Τὸν τεκκὲν τοῦτον θεωροῦν οἱ ἡμέτεροι ὡς τάφον τῆς βασιλοπούλας τοῦ θρύλου, ἥτις ἔπεσε κατὰ τὴν ἅλωσιν ἀπὸ τοῦ ὕπερθεν πύργου, τὸν ὁποῖον διὰ τοῦτο ὀνομάζουν καὶ τώρα ἀκόμη «πύργον τῆς βασιλοπούλας». Ἀλλὰ σφάλλονται, διότι τοιουτοτρόπως θὰ ἔπρεπε νὰ ὀνομάζηται καὶ πραγματικῶς ὠνομάζετο ὁ ἄλλοτε ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως, εἰς τὰ παλαιὰ βυζαντινὰ κατόπιν δὲ τουρκικά, ἀνάκτορα ὑπάρχων τριγωνικὸς ἢ τετράγωνος πύργος, ἐλέγετο τουρκιστὶ «Κὴζ κουλὲ» ἢ «Κὴζ κουλεσί», πύργος κόρης, πύργος τῆς παρθένου, δηλαδὴ ὁ γυναικωνίτης τῶν ἀνακτόρων. Τοῦ πύργου τούτου, καταστραφέντος πρὸ πολλοῦ, μόλις διακρίνονται τὰ ἐρείπια, οἱ δὲ γέροντες, τοῦρκοι καὶ ἡμέτεροι, ἐνθυμοῦνται τοίχους τινὰς εἰς ὕψος 4—5 μέτρων μὲ τὸ ὄνομα Κὴζ κουλέ. Πρὸς μεγαλειτέραν διαπίστωσιν ἀναφέρομεν, ὅτι καὶ ὁ Ἐβλιγιὰ ἀκόμη τὸν 17ον αἰῶνα, περιγράφων δι' ὀλίγων τὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως παλαιὰ ἀνάκτορα ὀνομάζει ἓν τμῆμα αὐτῶν διὰ τῆς φράσεως «Κὴζ Κουλεσί», λέγει δὲ ἐπὶ λέξει τὰ ἑξῆς: «... τὸ ἐσωτερικὸν μέρος τοῦ ἄνω φρουρίου εἶναι διώροφον ἀποτελούμενον ἐκ δύο τμημάτων, τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν ὀνομάζεται Κὴζ Κουλεσί....» Μετὰ τὴν ἐκ Διδυμοτείχου ἀποχώρησιν τῶν βουλγάρων οἱ ἐπανελθόντες τοῦρκοι ἐπώλησαν τὸ ὑλικὸν τοῦ ἠρειπωμένου πλέον Μπουντοὺρ τζαμὶ εἴς τινα χριστιανόν, ὅστις μετεκόμισεν ἐκεῖθεν πᾶν ὅ,τι τῷ ἐχρησίμευεν. Οἱ περίοικοι ὅμως τοῦρκοι ἤρχισαν κατόπιν νὰ ρίπτουν πρὸς τὰ κάτω τῶν ἐρειπίων διαφόρους ἀκαθαρσίας, ἐν ᾧ παραλλήλως περιεποιοῦντο τὸ μικρὸν νεκροταφεῖον καὶ κυρίως τὸν λεγόμενον τάφον τοῦ Ἀπτὰλ τζουνεΐτ. Τὸ πρᾶγμα ἦτο περίεργον· τί ἆρά γε συνέβαινεν; ἁπλούστατα τὸ ἑξῆς: ἐντὸς τῶν ὑπολειμμάτων τῶν ἐρειπίων εὑρίσκετο μαρμάρινον κιονόκρανον μὲ ἀναγλύφους σταυρούς, καθὼς καὶ μέγας σπόνδυλος κίονος, ἔχων μῆκος μὲν 2 μέτρα καὶ 0,70, πάχος δὲ ἀνάλογον πρὸς τὸ κιονόκρανον. Οἱ τοῦρκοι, μὴ θέλοντες νὰ φαίνωνται τὰ χριστιανικὰ ταῦτα μάρμαρα, τὰ ὁποῖα, παραληφθέντα, ἄγνωστον πόθεν καὶ πῶς, εἶχον χρησιμοποιηθῆ κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν ἢ ἀνοικοδόμησιν τοῦ τεμένους, κατέχωνον αὐτὰ μὲ ἀκαθαρσίας τοῦ δρόμου καὶ τῶν οἰκιῶν. Τὸ 1933 ὅμως ἐγένετο τοῦτο ἀντιληπτὸν καὶ τὸ μὲν κιονόκρανον μετεφέρθη τῇ ὑποδείξει καὶ ἐπιστασίᾳ ἡμῶν εἰς τὸ κατόπιν καὲν παλαιὸν ἀπὸ τῆς τουρκικῆς ἐποχῆς κτίριον τῆς δημαρχίας Διδυμοτείχου πλαγίως τῆς Δημοτικῆς λέσχης· ἀλλ' ὁ σπόνδυλος παρέμεινε. Ἀνεφέραμεν τὰ ἀνωτέρω ὄχι βεβαίως διὰ νὰ ὑποστηρίξωμεν τὴν σφαλερὰν γνώμην, ὅτι τὸ Μποντοὺρ τζαμὶ ἢ Ἀπτὰλ

τζουνεΐτ ἦτο δῆθεν ἄλλοτε χριστιανικὸς ναός. Ἡμεῖς κατεπολεμήσαμεν αὐτὴν καὶ εἰς τὰ προηγούμενα, ἀλλὰ καὶ ἄλλοτε, ἀναγράψαντες σχετικῶς καὶ ἐκ δοθείσης ἀφορμῆς εἰς τὴν πραγματείαν ἡμῶν περὶ τῆς τὸ 1936 ἀνευρεθείσης ἐν Διδυμοτείχῳ ἀναθηματικῆς στήλης τῶν Πλωτινοπολιτῶν («Θρακικὰ» Η'.). Θέλομεν μάλιστα νὰ διαπιστώσωμεν καὶ πάλιν, ὅτι ἐγένοντο καὶ γίνονται πολλαὶ συγχύσεις ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ, ἐν ᾧ ἁπλούστατα ἐξηγεῖται, ὅπως προείπομεν, ὅτι τὰ χριστιανικὰ ἐκεῖνα μάρμαρα μετεφέρθησαν ἀλλαχόθεν, ἄγνωστον ὅμως πότε καὶ πόθεν, ἄλλως δὲ ὁ Ἐβλιγιὰ Τζελεμπῆ οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τοῦ ἂν τὸ τέμενος τοῦτο ἦτο ἄλλοτε ναός. Πρὸς τούτοις καὶ ὁ Σπαθάρης σχολιάζει ἁπλῶς τὰς λέξεις Ἐπτὰλ τζεντὶ καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ, καθὼς εἴδομεν, τὴν ὀνομασίαν τοῦ τεμένους, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὰ ὅσα σχετικῶς ἱστορήσαμεν ἡμεῖς, διὰ τῶν ὁποίων ἐξεθέσαμεν τὴν μόνην φυσικὴν προέλευσιν καὶ ὀρθὴν σημασίαν αὐτῆς, ἄρα τὸ τέμενος τοῦτο δὲν προϋπῆρξεν ὡς ναός.

ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ. Τὸ μεστζὶτ «Φερχὰτ μπέη», διστάζομεν νὰ ταὐτίσωμεν τοῦτο πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν σημερινῶν ἀναφερόμενον καὶ ὑπὸ τῶν βουλγάρων καταστραφὲν μεστζίτ, τὸ ὁποῖον ἔφερε τὸ ὄνομα «Γαζῆ Φερχὰτ μπαμπᾶ». Εἰς τὸν αὐλόγυρόν του διασώζεται εἰσέτι ὁ τεκκὲς ἢ μᾶλλον ὁ τάφος τοῦ Γαζῆ Φερχὰτ μπαμπᾶ εἰς τὴν συνοικίαν, ἡ ὁποία ἔφερε μέχρι τῆς ἑλληνικῆς κατοχῆς τὸ ἴδιον ὄνομα καὶ ἡ ὁποία λέγεται κοινῶς «Κατσιβέλικα». Ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον διστάζομεν νὰ δεχθῶμεν τὴν συνταύτισιν, δὲν εἶναι μόνον ἡ διαφορὰ τῶν ὀνομάτων ἢ μᾶλλον τῶν ἐπωνύμων «Φερχὰτ μπέη» καὶ «Γαζῆ Φερχὰτ μπαμπᾶ», ἀλλὰ καὶ ὁ ἑξῆς: δηλαδὴ ὁ Ἐβλιγιά, ἐκτὸς τῶν 12 μεστζίτ, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος, ἀναγράφει περαιτέρω καὶ τεκκέδες καὶ τάφους· μεταξὺ λοιπὸν τούτων εἶναι καὶ ὁ τάφος τοῦ «Γαζῆ Φερχὰτ μπαμπᾶ». Ὁ μεταφραστὴς δὲ Σπαθάρης, γράφων τὸ μεστζὶτ Φερχὰτ μπέη, λέγει ἐν ὑποσημειώσει, ὅτι ὁ Φερχὰτ μπέης ἦτο στρατηγὸς τοῦ Σουλτάνου Μουρὰτ τοῦ Γ'. καὶ παραπέμπει πρὸς τοῦτο εἰς τὸν Χάμμερ (τόμος Ζ' σ. 29 κ. ἑ.) ὅθεν γεννᾶται τὸ ζήτημα: διατί ἆρά γε ὁ Ἐβλιγιὰ ἀναγράφει τὸ μὲν μεστζὶτ μὲ τὴν ὀνομασίαν Φερχὰτ μπέη, τὸν δὲ τάφον μὲ τὴν ὀνομασίαν Γαζῆ Φερχὰτ μπαμπᾶ, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ, ἂν ὁ Φερχὰτ μπέης καὶ ὁ Γαζῆ Φερχὰτ μπαμπᾶ ἦσαν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον; Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Φερχὰτ μπαμπᾶ ἀναφέρεται ὡς «γαζῆ» δηλ. νικητὴς καὶ ὅτι κατὰ τοὺς σημερινοὺς ὁ ἱδρυτὴς τοῦ ὑπὸ τῶν βουλγάρων καταστραφέντος μεστζὶτ Γαζῆ Φερχὰτ μπαμπᾶ ἦτο εἷς τῶν ἀρχηγῶν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἐν τούτοις, ἐπαναλαμβάνομεν, διστάζομεν νὰ δεχθῶμεν τὴν συνταύτισιν ἔχομεν δὲ τὴν γνώμην, ὅτι ἄλλο εἶναι τὸ μεστζὶτ τοῦ Φερχὰτ μπέη καὶ ἄλλο τὸ μεστζὶτ τοῦ Γαζῆ Φερχὰτ μπαμπᾶ, ἐκτὸς ἐὰν παραδεχθῶμεν,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ὅτι ὁ 'Εβλιγιά, γράφων προχείρως καὶ συντόμως, παρέλειψε νὰ προσθέσῃ, ὅτι τὰ δύο ταῦτα πρόσωπα ἀποτελοῦν ἓν καὶ τὸ αὐτό, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει φάσκει καὶ ἀντιφάσκει.

Θὰ ἐξετάσωμεν ἤδη τὰ τζαμία καὶ τὰ μεστζὶτ κατὰ τὰς πληροφορίας, τὰς ὁποίας ἐλάβομεν παρὰ τῶν σημερινῶν μωαμεθανῶν. Ταῦτα κατεστράφησαν, ὡς προανεφέραμεν, κατὰ τοὺς βουλγαρικοὺς πολέμους ἐκτὸς δύο μόνον, καίτοι δέ τινα ἐξ αὐτῶν συμπίπτουν οὕτως ἢ ἄλλως πρός τινα τῶν ὑπὸ τοῦ 'Εβλιγιὰ ἀναγραφομένων, ἐν τούτοις θ' ἀπαριθμήσωμεν ἀπ' ἀρχῆς καὶ κατὰ σειρὰν ὅλα καὶ θὰ ἐπιφέρωμεν ἐπ' αὐτῶν τὰς δεούσας παρατηρήσεις:

ΠΡΩΤΟΝ. Τὸ τζαμίον Βαγιαζίτ, ἀναφερόμενον ὑπ' ἀριθ. 1 ὑπὸ τοῦ 'Εβλιγιά.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ. Τὸ «Κιουτσοὺκ τζαμί». (ἰδὲ μεστζὶτ 'Εβλιγιὰ μὲ ὀνόματα «Μπαζαρλῆ» καὶ «'Αλατζᾶ» ὑπ' ἀριθ. 2).

ΤΡΙΤΟΝ. Τὸ τζαμίον «'Ιμαρὲτ» ἢ τοῦ Νασοὺχ μπέη (ἀριθμ. 7 τοῦ 'Εβλιγιά).

ΤΕΤΑΡΤΟΝ. Τὸ «Μποντοὺρ τζαμί» (ἀριθμ. 12 τοῦ 'Εβλιγιά).

ΠΕΜΠΤΟΝ. Τὸ τζαμίον «Κιοπριοῦ μαχαλεσὶ» (ἀρ. 7 τοῦ 'Εβλιγιά).

ΕΚΤΟΝ. Τὸ τζαμίον τῆς συνοικίας «Κοὺμ μαχαλεσί»· ἄγνωστον, ἐὰν καὶ πρὸς ποῖον τῶν ὑπὸ τοῦ 'Εβλιγιὰ ἀναφερομένων προσκυνημάτων συμπίπτει.

ΕΒΔΟΜΟΝ. Τὸ τζαμίον τῆς συνοικίας «Τζιρτζίρ»· λέγομεν καὶ περὶ αὐτοῦ ὅ,τι εἴπομεν καὶ περὶ τοῦ ἕκτου. Περὶ τῆς ἱδρύσεώς του μᾶς διηγήθη ὁ γέρων 'Ιμπραὰμ Καρακᾶς περίεργον μῦθον: ἐκεῖ, λέγει, ἔνθα ἐκτίσθη, ὑπῆρχε παλαιὰ πηγὴ στοιχειωμένη, καθ' ἑκάστην δὲ νύκτα ἐκόαζον βάτραχοι, ἐκλαμβανόμενοι ὑπὸ τῶν περιοίκων τούρκων ὡς πνεύματα τοῦ ὕδατος καὶ οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ διέλθῃ ἐκεῖθεν· μία μαία λοιπόν, μεταβαίνουσα διὰ τὸν τοκετὸν γείτονος γυναικός, κατέπεσε παρὰ τὴν πηγὴν τεταραγμένη καὶ ἡμιλιπόθυμος. Εἶχεν ἴδει τεράστιον βάτραχον, ὅστις εἶπε πρὸς αὐτήν: «θὰ ἀποθάνῃς, ἐὰν ἡ ἔγκυος γεννήσῃ θῆλυ, θὰ ζήσῃς δέ, ἐὰν γεννήσῃ ἄρρεν»· συγχρόνως ἄλλοι βάτραχοι, δηλαδὴ πνεύματα, εἶπον: «νὰ ὑπάγῃς καὶ νὰ σκορπίσῃς εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ἐπιτόκου φύλλα κρομμύων καὶ σκόρδων καὶ τότε μὴ φοβῆσαι, διότι δὲν θὰ πάθῃς τίποτε». 'Η μαία ἐγερθεῖσα μετέβη καὶ ἐξετέλεσε τὴν παραγγελίαν, ἐν ᾧ δὲ μετ' ὀλίγον εἶχε γεννηθῆ θῆλυ τέκνον, τὰ διεσκορπισμένα φύλλα μετεβλήθησαν εἰς χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἐξεχύνοντο ἐκ τῶν διαφόρων ὀπῶν ἔξω τῆς οἰκίας. Αἴφνης ἠκούσθησαν

κτύποι ἰσχυροὶ καὶ ἀλλεπάλληλοι εἰς τὴν θύραν· ἡ μαία λαβοῦσα τότε τεμάχιον κηροῦ ἔπλασεν αὐτὸ καταλλήλως καὶ ἐτοποθέτησεν εἰς τὸ ἐμπρόσθιον μέρος τῆς ἀρτιγεννήτου κόρης, ἥτις ἐξελήφθη τοιουτοτρόπως ὡς ἄρρεν παιδίον ἀπὸ τὰ εἰσελθόντα πνεύματα· καὶ ταῦτα μὲν ἐξηφανίσθησαν· ὁ ἀρχηγός των, ὁ γιγαντιαῖος βάτραχος, διερράγη παταγωδῶς, ἡ δὲ μαία, σῴα καὶ ἐλευθέρα, ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς. Ἔκτοτε ἡ πηγὴ ἔμεινεν ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τῶν πνευμάτων, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς συνοικίας, ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῆς μαίας καὶ τοῦ καθαρισμοῦ τῆς πηγῆς, ἔκτισαν εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν 'Αλλὰχ (τὸν Θεὸν) τέμενος παρὰ τὴν πηγήν, ὅπερ ὠνομάσθη «Τζιρτζὶρ μαχαλεσὶ τζαμισὶ» ἤτοι τζαμίον τῆς συνοικίας Τζιρτζίρ.

ΟΓΔΟΟΝ. Τὸ ὑπὸ τοῦ Φεριδοὺν 'Αχμὲτ πασᾶ κτισθὲν (ἢ ἀνακτισθέν), ἐκτὸς τοῦ προαναφερθέντος Μποντοὺρ τζαμί, μεστζίτ, ὅπερ ἔφερε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, εἶναι ἄγνωστον, ἐὰν καὶ πρὸς ποῖον τῶν ὑπὸ τοῦ 'Εβλιγιὰ ἀναγραφομένων τεμενῶν ταυτίζεται· ἐμάθομεν ὅμως σχετικῶς τὰ ἑξῆς: ἦτο ἐκτισμένον μεταξὺ τοῦ σημερινοῦ ξενοδοχείου «'Ελλὰς» καὶ τοῦ ζαχαροπλαστείου «'Ελβετία» ἢ μᾶλλον εἰς τὴν θέσιν τοῦ ζαχαροπλαστείου καὶ προεξεῖχεν εἰς τὴν ἔμπροσθεν κατερχομένην μεγάλην ὁδὸν τοῦ Σταθμοῦ. 'Εκαλεῖτο παρὰ τῶν ἡμετέρων «Κόκκινα ντιρέκια», διότι εἶχεν ἐρυθροὺς στύλους, δὲν παρῆλθον δὲ πολλὰ ἔτη ἀπὸ τῆς καταστροφῆς του, διότι πολλοὶ τὸ ἐνθυμοῦνται. Οἱ μωαμεθανοὶ ὠνόμαζον αὐτὸ καὶ ἐνθυμοῦνται ὡς μεστζὶτ τοῦ Φεριδοὺν 'Αχμὲτ πασᾶ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Κηναλῆ μεστζὶτ», τὸ ὁποῖον ὄνομα συμφωνεῖ κατ' ἔννοιαν πρὸς τὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἀπέδιδον εἰς τὸ τέμενος τοῦτο οἱ ἡμέτεροι δηλ. «Κόκκινα ντιρέκια».

ΕΝΑΤΟΝ. Τὸ μεστζίτ, ὅπερ φέρεται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Φαχρετδὶν μπαμπᾶ, ὅστις, φαίνεται, ἦτο ὁ ἱδρυτὴς (ἢ ἀνακαινιστὴς) αὐτοῦ.

ΔΕΚΑΤΟΝ. Τὸ μεστζὶτ «Γαζῆ Φερχὰτ μπαμπᾶ» (ἀριθμὸς 13 τοῦ 'Εβλιγιά).

ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ. Ἄλλοτε ὑπῆρχεν εἰς τὴν συνοικίαν Μπαζαρλῆ καὶ ἄλλο μεστζὶτ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «Χαφὴζ 'Ιδρίς».

Φθάνομεν πλέον εἰς τὴν ἀναγραφὴν καὶ ἐξέτασιν τεκκέδων καὶ ἐπισήμων τάφων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ 'Εβλιγιά, τῶν πληροφοριῶν τῶν σημερινῶν καὶ τῶν ἡμετέρων σχετικῶν ἐρευνῶν.

ΠΡΩΤΟΝ. 'Ο τάφος ἤ, ὅπως λέγει γενικῶς καὶ περὶ τῶν ἄλλων τάφων ὁ 'Εβλιγιά, τὸ προσκύνημα, τοῦ «Χασὰν μπαμπᾶ». Καθὼς εἴδομεν, ὁ 'Εβλιγιὰ ἀναφέρει τοὺς μὲν τεκκέδες ἀνωνύμως, μερικοὺς δὲ τάφους,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ὅπως ἐνταῦθα, ὀνομαστί. Φαίνεται ὅμως μεταξὺ τούτων περιλαμβάνει καὶ τεκκέδες. Τὸν ταφον λοιπὸν τοῦ Χασὰν μπαμπᾶ ὠνόμαζον οἱ σημερινοὶ τεκκέν. Κατεστράφη οὗτος πρὸ ἀρκετῶν ἐτῶν, εὑρίσκετο δὲ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ προμνημονευθέντος μεστζὶτ ὑπὸ τὸ ὄνομα Κηναλῆ μεστζίτ, δηλ. τοῦ Φεριδοὺν 'Αχμὲτ πασᾶ καὶ κυρίως μεταξὺ τοῦ ξενοδοχείου Ἑλλὰς καὶ τοῦ ζαχαροπλαστείου Ἑλβετία. Ἐν τούτοις μᾶς φαίνεται περίεργον τὸ ὅτι ὁ 'Εβλιγιὰ ὁρίζει τὴν θέσιν του μὲ τὴν φράσιν «ὑπὸ τὸ φρούριον», ὡς νὰ εὑρίσκετο πολὺ πλησίον τῆς ἀκροπόλεως.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ «Σουφὶ Σουμὶ μπαμπᾶ». Ὁ Σπαθάρης ἐν ὑποσημειώσει ἑρμηνεύει τὴν λέξιν «μπαμπᾶ», ὅτι εἶναι «δερβισικὸς βαθμός», τὴν δὲ λέξιν «Σουφί», ὅτι σημαίνει «μυστικιστὴς-θεόσοφος», καὶ ἔχει δίκαιον, διότι εἰς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν ὑπάρχει ἡ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ληφθεῖσα λέξις «σοφοῦ» ἢ «σουφί», γνωστὴ μὲ τὴν σημασίαν ὄχι μόνον τοῦ σοφός, ἀλλὰ καὶ τοῦ περὶ τὸν θρησκευτικὸν μυστικισμὸν ἀσχολουμένου. Ὁ τάφος οὗτος, ἔνθα εἶναι τεθαμμένος ὁ Σουμί, εἶναι ἄγνωστος εἰς τοὺς σημερινούς. Πρόκειται ἴσως περὶ ἑνὸς τῶν ἀνωνύμως φερομένων σήμερον τάφων ἢ πρέπει νὰ ταυτισθῇ πρὸς τάφον, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζον οἱ σημερινοὶ ὡς τεκκὲν τοῦ «σοφοῦ», δηλ. τοῦ θεοσόφου, «Σαχὶν μπαμπᾶ», ἐννοεῖται ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ «Σουφὶ Σουμὶ μπαμπᾶ» καὶ ὁ «Σοφοῦ Σαχὶν μπαμπᾶ» εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ π‿όσωπον. Καθ' ἡμᾶς πρέπει νὰ διακρίνωμεν καὶ τοὺς τάφους αὐτῶν. Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου,ἤτοι τοῦ Σαχὶν μπαμπᾶ, λέγουν ὡρισμένως, ὅτι ἦτο ἐκ τῶν «οὐλεμάδων», ἐγγραμμάτων δηλαδὴ κληρικῶν τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, φονευθέντων κατὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Διδυμοτείχου.

ΤΡΙΤΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ «Τεπριτζῆ μπαμπᾶ», ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ 'Εβλιγιά, ἤδη δὲν ὑπάρχει. Εἶναι γνωστὸς εἰς ὀλιγίστους ἐκ τῶν σημερινῶν, εὑρίσκετο δὲ εἰς τὸν περίβολον τοῦ νεοκτίστου τουρκικοῦ σχολείου.

ΤΕΤΑΡΤΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ «Μουρσὰλ μπαμπᾶ» ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ 'Εβλιγιά, διασώζεται μέχρι σήμερον ὡς τεκκὲς τοῦ Μουρσὰλ μπαμπᾶ, ὀνομαζόμενος δὲ καὶ «Σιμσερλῆ τεκκεσὶ» εὑρίσκεται εἰς τὴν συνοικίαν «Τζιρτζίρ» χωριστὰ ὅμως καὶ ὄχι ἐν τῷ νεκροταφείῳ τοῦ ὁμωνύμου τζαμίου τῆς συνοικίας ἐκείνης. Καὶ ὁ Μουρσὰλ μπαμπᾶς οὗτος, λέγουν οἱ σημερινοί, ἦτο ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἅλωσιν πεσόντων οὐλεμάδων. Ὁ Μουσταφᾶ ἐφέντης ἔλεγεν, ὅτι εἰς τὸν τεκκὲν τοῦτον ἦσαν κρεμασμένοι «οἱ Τζιζμέδες» δηλ. τὰ ὑψηλὰ καὶ μαλακὰ ἐκ λεπτοῦ δέρματος ὑποδήματα, τῆς βασιλοπούλας, εὑρεθέντες παρὰ τὸ «Κὴζ κουλὲ» καὶ μεταφερθέντες κατόπιν ἐνταῦθα. Τοὺς εἶχεν ἴδει, λέγει, καὶ ὁ ἴδιος· ἔλεγε πρὸς τούτοις,

ὅτι ἐφόρουν τὰ ὑποδήματα ταῦτα ὅσοι εἶχον πυρετόν, ἐν ᾧ κατὰ τὸν Γιάγκον Βογιατζόγλου τὰ ὑποδήματα τῆς βασιλοπούλας ἦσαν ξύλινα, κρεμασμένα εἰς τν τάφον τοῦ 'Απτὰλ Τζουνεΐτ καὶ ὅτι τὰ ἐφόρουν ὅσαι ἔγκυοι γυναῖκες εἶχον δύσκολον τοκετόν. Περὶ τῆς βασιλοπούλας τοῦ θρύλου καὶ τοῦ λεγομένου πύργου αὐτῆς κάμνομεν ἐκτενῆ λόγον εἰς τὰ περὶ τῆς ἁλώσεως τοῦ Διδυμοτείχου.

ΠΕΜΠΤΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ «Γαζῆ Φερχὰτ μπαμπᾶ» (ἀριθμὸς 13 τοῦ 'Εβλιγιά).

ΕΚΤΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ «Μολλατζὶκ ἐφέντη», ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ 'Εβλιγιὰ εἶναι γνωστὸς εἰς τοὺς σημερινοὺς γέροντας, διετηρεῖτο εἰς τὸ κατασστραφὲν μέγα νεκροταφεῖον καὶ ἐκεῖ ,περίπου, ἔνθα εἶναι ἤδη τὸ νεόκτιστον κτίριον, ὅπερ χρησιμεύει ὡς λόχος τοῦ συνοριακοῦ τομέως Ἕβρου, κατεστράφη δὲ καθὼς καὶ πλεῖστοι ἄλλοι τάφοι κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ καιμακάμη 'Αλῆ Γκαλὴπ διάνοιξιν τῆς ἐκεῖθεν διερχομένης μεγάλης ὁδοῦ. Πρὸ τῆς διανοίξεως τῆς ὁδοῦ ταύτης μέγα πρὸς τὰ ἐκεῖ τμῆμα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐντεῦθεν, ἔνθα ἡ νέα τουρκικὴ σχολή, μέχρι τῆς ἑβραϊκῆς συναγωγῆς καὶ του διοικητηρίου (ἐπαρχίας) σχεδόν, συμπεριελαμβάνοντο εἰς τὸ νεκροταφεῖον· (τοιουτοτρόπως ἐξηγεῖται ἡ τοποθεσία καὶ τοῦ προμνημονευθέντος τάφου τοῦ «Τεπριτζῆ μπαμπᾶ» καθὼς καὶ ἄλλων).

ΕΒΔΟΜΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ «'Αϊβὰτ μπαμπᾶ» ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ 'Εβλιγιὰ καὶ καλούμενος ὑπὸ τῶν σημερινῶν τάφος τοῦ «'Αϊβὰζ μπαμπᾶ», κατεστράφη. Κατὰ τὸν Μουσταφᾶ 'Αζὶζ Νουμὶκ ὀγλοῦ ἔκειτο πλησίον τῆς μὴ ὑπαρχούσης πλέον μεγάλης κρήνης τοῦ μεγάλου νεκροταφείου, διότι ὅλαι δυστυχῶς αἱ κρῆναι κατεστράφησαν.

ΟΓΔΟΟΝ. Ὁ τεκκὲς τοῦ «Μουσλουδὶν μπαμπᾶ» ἀναφερόμενος ὑπὸ τῶν σημερινῶν καὶ ἔναντι τῆς οἰκίας Τζεβὰτ μπέη. Καὶ ὁ Μουσλουδὶν μπαμπᾶ ἦτο ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Διδυμοτείχου φονευθέντων οὐλεμάδων τοῦ πολιορκοῦντος αὐτὸ στρατοῦ.

ΕΝΑΤΟΝ. Ὁ κατὰ τοὺς σημερινοὺς ὑπάρχων ἄλλοτε τεκκὲς τοῦ «Σοφοῦ Σαχὶν μπαμπᾶ», περὶ τοῦ ὁποίου ἐγράψαμεν ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2 τάφου τοῦ Σουφὶ Σουμὶ μπαμπᾶ.

ΔΕΚΑΤΟΝ. Ὁ τεκκὲς ἤ, ὅπως εἶναι σήμερον, ὁ τάφος τοῦ «'Απτὰλ Τζουνεΐτ». Περὶ τοῦ τάφου τούτου ἐγένετο λόγος εἰς τὰ προηγούμενα τοῦ 'Εβλιγιά (ἀριθ. 12).

ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ 'Αχμὲτ Φεριδοὺν πασᾶ, ἀναφερόμε-

νος ὑπὸ τῶν σημερινῶν· ἰδὲ σχετικῶς τεμένη ὑπ' ἀριθμ. 12 μὲν τοῦ Ἐβλιγιά, 8 δὲ τῶν σημερινῶν.

ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ «Ἀϊβὰζ μπαμπᾶ»· ἰδὲ τάφον Ἀϊβὰτ μπαμπᾶ ὑπ' ἀριθμ. 7.

ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ. Ὁ τάφος ἢ μᾶλλον τὸ μαυσωλεῖον τοῦ ἐκ τῶν διοικητῶν τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ «Ὀροὺτς πασσᾶ», δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἐβλιγιά, διατηρεῖται δὲ μέχρι τοῦδε καὶ εἶναι παρημελημένον παρὰ τὴν νοτιοανατολικήν ἄκραν τοῦ μεγάλου νεκροταφείου εἰς τὴν συνοικίαν «Τρίποδος ἢ Πυροστιᾶς ἢ Πέρα Μαχαλᾶ» τουρκιστὶ δὲ «Σάτζιαχ» ἢ «Ἀρναοὺτ μαχαλεσί». Τέσσαρες ὑψηλοὶ καὶ παχεῖς ἐκ μαρμάρου κτιστοὶ στύλοι στηρίζουν μεγαλοπρεπῆ στέγην ἐπὶ δαπέδου μετὰ βαθμίδων, κάτωθεν τοῦ ὁποίου ἦτο ἡ κρύπτη. Ὅταν βλέπει τις μακρόθεν τὸ μαυσωλεῖον, διακρίνονται συνήθως, ἀναλόγως τοῦ τόπου, ἔνθα εἶναι ἐστημένοι, οἱ τρεῖς μόνον ἐκ τῶν στύλων, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία Σάτζιαχ, Πυροστιά, Τρίπους, τὴν ὁποίαν προσέλαβεν ἡ ἐκεῖθεν συνοικία. Εἴδομεν εἰς τὰ προηγούμενα τὸ μεστζὶτ τοῦ Ὀροὺτς πασᾶ, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ἐβλιγιά (ἀριθμ. 6). Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἀναφέρει οὗτος, ἐν ᾧ ἔπρεπε, καὶ χωρὶς ἀκόμη νὰ τὸ ἐπισκεφθῇ, τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἐπιβλητικὸν καὶ περίοπτον μαυσωλεῖον, συμπεραίνομεν, ὅτι ὁ Ὀροὺτς πασᾶς εἶχε μὲν κτίσει τὸ μεστζὶτ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἐβλιγιὰ εἰς Διδυμότειχον, δὲν εἶχεν ὅμως ἀποθάνει ἀκόμη, ἢ τοὐλάχιστον, καὶ ἂν εἶχεν ἀποθάνει, δὲν εἶχε κτισθῇ εἰσέτι τὸ μαυσωλεῖόν του.

ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ. Ὁ τεκκὲς «Τατὰρ μπαμπᾶ», ἰδὲ ἀριθμοὺς 8 μὲν τοῦ Ἐβλιγιά, 8 δὲ ἐπίσης τῶν σημερινῶν.

ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ «Κουρμπᾶν μπαμπᾶ», δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἐβλιγιά, ἤδη δὲ δὲν διασώζεται, εἰμὴ τὸ ὄνομα. Εὑρίσκετο ἐκεῖθεν τοῦ Ἐρυθροποτάμου καὶ ὀλίγον ὕπερθεν τοῦ Φαλήρου. Ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἄλλοτε εἶδος στοᾶς μετὰ κήπου, πρὸ ἀρκετῶν δὲ ἐτῶν διεσώζοντο μερικοὶ κίονες εἰς τὸ ὕψωμα,τὸ ὁποῖον ἀποκαλεῖται καὶ σήμερον ἀκόμη ὑπὸ τῶν τούρκων «Κουρμπᾶν τεπέ», ἤτοι λόφος θυσίας. Μερικοὶ ἡμέτεροι νομίζουν, ὅτι ἡ ὀνομασία αὕτη τοῦ λόφου προῆλθεν ἀπὸ τὰς ἐκεῖ γινομένας ἄλλοτε «κουρμπᾶν», θυσίας, ζωοθυσίας· οἱ περισσότεροι ὅμως, καὶ ἰδίως οἱ τοῦρκοι, λέγουν, ὅτι ὁ λόφος ὠνομάσθη κουρμπᾶν τεπέ, διότι ἐκεῖ ἐγένοντο «κουρμπᾶν», δηλ. ἐθυσιάσθησαν, ἐφονεύθησαν καὶ ἐτάφησαν «γαζῆδες», ἤτοι νικηταί, τοῦρκοι κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως. Τὸ ἀληθὲς θὰ εἶναι τοῦτο, ὅτι, ἐπειδὴ εἰς τὸν μνημονευθέντα τάφον ἐτάφη κἄποιος «Κουρμπᾶν μπαμπᾶ», διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόφος ὠνομάσθη συγκεκομμένως Κουρμπᾶν τεπὲ ἀντὶ Κουρμπᾶν μπαμπᾶ τεπεσί.

ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ. Ὑπῆρχεν ἄλλοτε ὁ τεκκὲς τοῦ «Σερεμὲτ μπαμπᾶ» εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ τζαμίου Κοὺμ μαχαλέ, τὴν ἀνερχομένην πρὸς τὴν Πυροστιάν.

ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ. Τεκκὲς ἢ τάφος, ἄγνωστον τίνος, ὑπῆρχε πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς τὴν μικρὰν πλατεῖαν, τὴν ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας πρότερον μὲν τοῦ διδασκάλου Κ. Παπαγιαννοπούλου, ἤδη δὲ τοῦ ἱερέως Ἰωάννου Μαυρουδῆ. Λέγεται, ὅτι κατεστράφη κατὰ τὸν ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον τλῦ 1878.

ΔΕΚΑΤΟΝ ΟΓΔΟΟΝ. Τεκκὲς ἢ τάφος, ἀγνώστου πάλιν ὀνόματος, ὑπῆρχε καὶ πλησίον τῆς οἰκίας Ε. Γιοουρτζόγλου. Φαίνεται ὅτι εὑρίσκετο ἐν τῇ αὐλῇ ἑνὸς παλαιοῦ μεστζίτ.

Ἀπηριθμήσαμεν 7 τζαμία, 16 ἢ 17 μεστζὶτ καὶ 18 τεκκέδες ἢ τάφους. Πολλὰ τῶν προσκυνημάτων τούτων, ἀνεξαρτήτως τοῦ εἴδους καὶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, ταυτίζονται, ἐπειδὴ ὅμως μερικὰ ἁπλῶς συγχέονται, διὰ τοῦτο περιωρίσθημεν εἰς τὴν γενικῶς μόνον γενομένην κατὰ εἴδη καὶ ὀνόματα ἀπαρίθμησιν, καθὼς και προανηγγείλαμεν εἰσαγωγικῶς).

Εἰς τὸν μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἀνωτέρω πραγματείας ἐκδοθέντα 9ον τόμον τῶν «Θρᾳκικῶν» (σελ. 481) εἰς ἄρθρον ὑπὸ τίτλον «Τεκκέδες Βεκτασήδων» καὶ ὑπογραφὴν Α. Α. Σ. εἴδομεν μεταξὺ ὀνομάτων ἁγίων (μπαμπᾶ) καὶ τὸ ἑξῆς: «Κιζὶλ Δελῆ Σουλτάν, Διδυμότειχον», ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς . . .

† Ἀρχιμανδρίτης
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΑΦΕΙΔΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ